

STRUKTURA IN RAZVOJ CESTEGA OMREŽJA DANAŠNJE SLOVENIJE OD HALŠTATSKEGA DO SLOVANSKEGA OBDOBJA

FRANC TRUHLAR

Slovenija je predstavljala s svojim zemljepisnim stičiščnim položajem med Panonijo, Norikom, severnoitalsko nižino in Jadranskim morjem v vseh arheoloških obdobjih zelo pomemben življenjski prostor, ki je vabil k naselitvi že kamenodobnega človeka, in ki so mu nato sledila ilirska in keltska plemena, Rimljani, Germani in končno Slovani. Bogata arheološka zapuščina teh ljudstev, dokumentirana v nad 3200 najdiščih, priča o relativno močni obljudenosti današnje Slovenije v halštatskem in rimskem obdobju.

Ozemlje Slovenije pa ni predstavljalo le stičišča številnih narodnosti in kultur, marveč zaradi svoje izredne zemljepisne lege v alpsko-sredozemskem prostoru tudi pomembno komunikacijsko področje z zelo razvitim cestnim omrežjem, ki je vključevalo poleg mnogih lokalnih tudi pomembne mednarodne zveze. Kot izrazito prehodno (tranzitno) ozemlje je povezovalo Norik in Panonijo po najkrajši poti z Italijo, Jadranom in Dalmacijo. Magistrala Slovenije je bila trasa, ki je znana že iz prazgodovinske dobe kot »jantarska pot«. V rimskem obdobju poteka magistrala v liniji Aquileia — Emona — Celeia — Poetovio. Pomembnejše tranzitne zveze v tem obdobju so še: Aquileia — Tergeste — Tarsatica — Senia; Emona — Virunum, via Ljubelj; Emona — Praetorium Latobicorum — Neviodunum — Siscia; Celeia — Juenna — Virunum; Celeia — Neviodunum — Siscia; Celeia — Flavia Solva; Poetovio — Flavia Solva, Carnuntum, Savaria, Mursa.

Cestne trase so se prilagajale v vseh arheoloških obdobjih strukturi naseljenosti in terena. V pretežno alpskem svetu Slovenije, pogosto s tesnimi dolinami, velikimi ovinki in strmimi klanci, se cestno omrežje ni moglo vedno smotrno razvijati. Tako terensko situacijo zasledimo večkrat posebno v halštatsko-latenskem obdobju, ko nahajamo gradišča predvsem v hribovitem svetu, na strminah vzdolž dolin ali na obronkih večjih kotlin, redkeje na osamelcih v ravninskih predelih. Na takem terenu je bilo komuniciranje večkrat mogoče samo po tovornih in jezdnihih poteh ali po pešpotih.

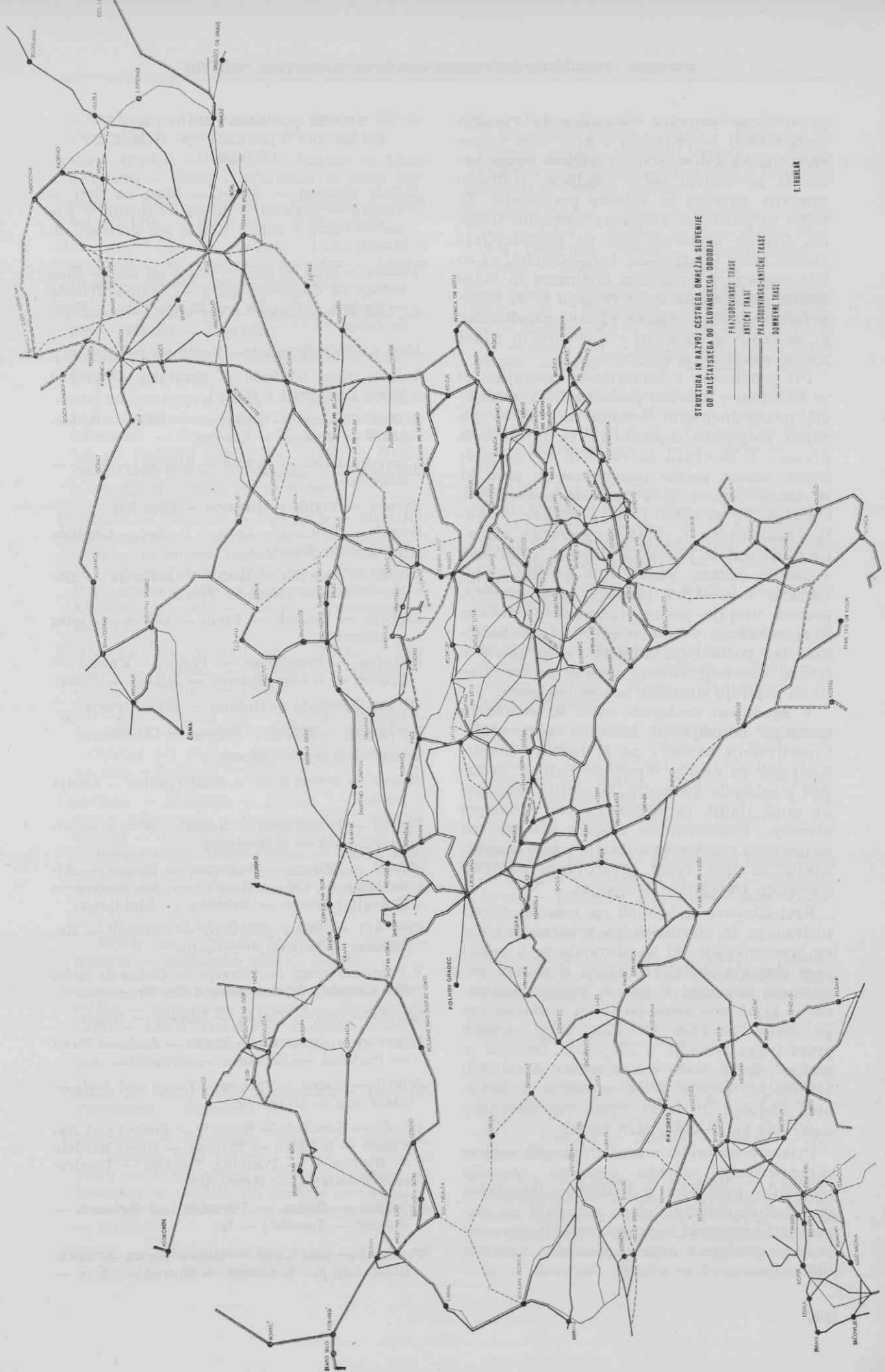
Prometno omrežje se je prilagajalo strukturi naseljenosti v vsakokratnem zgodovinskem obdobju. Povezovalo je naselja po najkrajši in najzložnejši poti, če je teren to dopuščal, in sicer v prvi vrsti večje naselbine, upravna središča in vojaške postojanke.

S strukturo in razvojem naseljenosti v arheoloških obdobjih se je usklajalo tudi cestno omrežje Slovenije. Obljudenost Slovenije je razvidna iz zemljevidov, ki so sestavni del dela »Arheološka najdišča Slovenije«. Na intenziteto naseljenosti lahko sklepamo iz števila arheoloških najdišč, če upoštevamo tudi kontinuiteto v obdobjih. Ta izkazuje v raznih obdobjih precejšnje razpone, iz česar lahko sklepamo na precej dinamično zgodovinsko dogajanje in na velike premike v slovenskem prostoru.

Če izvzamemo pojav ledenodobnega človeka kot prvo znamenje obljudenosti slovenskega ozemlja, potem se nam ta naseljenost pokaže v izrazitejši obliki šele v neolitskem obdobju. Toda niti neolitik niti temu sledeča bronasta doba in doba kulture žarnih grobišč, ki izkazujeta le rahel porast naseljenosti, nam ne dajejo toliko opore v naselbinskih točkah, da bi mogli te točke povezati vsaj v glavnih obrisih v neko cestno omrežje. Domnevati pa smemo, da so bila vsaj večja gradišča že v tem času v neki medsebojni povezavi.

Z naglim porastom obljudenosti, ki doseže v halštatskem obdobju najvišjo stopnjo v prazgodovini, se pokažejo tudi izrazitejši obrisi prometnega omrežja. Na ta nenadni vzpon poselitve je poleg drugih geopolitičnih činiteljev vplival tudi množičen pojav gradišč kot naselbinskih in obrambnih postojank in nastop železarstva, ki je postalo za gospodarstvo in vojsko velikega pomena. Zato se je cestno omrežje najintenzivneje razvijalo v območju halštatskih naselbin v hribovitih predelih Slovenije. Klasičen svet gradišč so predvsem Goriška, Kras, Istra, Notranjska, ljubljanska kotlina in Dolenjska z Belo Krajino. V vzhodni Sloveniji, kjer je halštatski slabše zastopan, je tudi manj gradišč.

Diagram stare naseljenosti Slovenije doseže najvišjo točko v rimskem obdobju, kar se kaže tudi v cestnem prometu. Z nastopom rimske kolonizacije začenejajo gradišča v glavnem izgubljati svojo prvotno naselbinsko-obrambno funkcijo. Težišče naseljenosti prehaja polagoma s pretežno hribovitih v bolj ravninske predele, ki omogočajo boljše življenjske pogoje. V gradiščnih področjih ostane samo del primitivnejših staroselcev, ostali se podvržejo romanizaciji in se selijo na ekonomsko razvitejša področja. Spremembe v strukturi populacije se kažejo tudi v sestavu

**STRUKTURA IN RAZVOJ CESTNEGA OMREŽJA SLOVENIJE
OD HALSTATSKEGA DO SLOVANSKEGA OBDOBJA**

- PRALJUDOVSKA TRASE
- ANTIČNE TRASE
- PRALJUDOVSKO-ANTIČNE TRASE
- DOMETNE TRASE

T. FURJAN

prometnega omrežja. Organizacija rimskih komunikacij se prilagaja v prvi vrsti potrebam rimske kolonizacije. Prednost imajo ceste, ki povezujejo večje naselbine, politično upravna središča in vojaške postojanke. Te točke so povezane z najbolj ugodnimi trasami. Glavne prometne žile pa predstavljajo glavne ceste (magistrale, transverzale), ki so bile namenjene predvsem civilnemu in vojaškemu prometu na večje relacije in so povezovala v glavnem rimske ključne naselbinske in strateške postojanke v Sloveniji in zunaj nje v sosednih pokrajinah.

Pri prodiranju v izvenitalske pokrajine so se Rimljani v začetku posluževali že obstoječih prazgodovinskih komunikacij, ki so jih začeli pospešeno usposabljanje za modernejši promet. V Sloveniji so vključili v svoj prometni sestav večino pomembnejših cest, ki so imele osnove že v halštatsko-latenskem obdobju. Te so začeli prilagajati novi strukturi naseljenosti in vojaškim potrebam. Glavno pozornost so posvečali glavnim, predvsem vojaškim cestam. Vzdolž njih so postavljeni miljniki z označbo razdalje med sektorji, promet urejajo poštna (preprežna) postaja, ki so označene v itinerarijih, v bližini antičnih cest postavljajo Rimljani svoje pristave (villae rusticae), rimske utrdbe pa nadzirajo ali zapirajo strateško pomembne ceste.

V zgodnjem srednjem veku se struktura cestnega omrežja ni bistveno spremenila. Preseljevanje narodov pa je razvoj komunikacij gotovo zavrla. Vpadi so najbolj prizadeli magistralo Slovenije, ki je bila usmerjena proti Italiji, in stranske ceste v njenem območju. Pomembnejšo vlogo v prometu pa so prevzele zopet komunikacije v bolj odmaknjenih in pred vpadi zavarovanih predelih Slovenije (refugijska področja).

Prvi Slovani so naleteli na ostanke romaniziranega in staroselskega prebivalstva ter na komunikacije, ki so obstajale že v antičnem obdobju. Relativno nizek slovanski poselitveni potencial v prvem stoletju kolonizacije kljub znatnemu odstotku neslovanskega življa ne kaže na kak večji razmah prometnega omrežja v Sloveniji. Dejstvo je namreč, da je imela velika večina slovanskih arheoloških najdišč svoje osnove že v antičnem obdobju in da so ležale vse slovanske naselbine ob že obstoječih cestah.

Prikaz predstavlja v kratkih obrisih poskus rekonstrukcije starega cestnega omrežja Slovenije, predvsem v halštatsko-latenskem in rimskem obdobju ter se navezuje na pripadajoči zemljevid cestnega omrežja Slovenije in na gradivo v delu »Arheološka najdišča Slovenije.«

TRASE POMEMBNEJŠIH CEST V PRAZGODOVINSKEM IN RIMSKEM OBDOBJU

- Solkan (Gorica) — Kanal — Most na Soči — Tolmin — Kobarid — Bovec — Predil. V Kobaridu odcep v dolino Nadiže čez Staro selo in Robič.
- Tolmin — Most na Soči — Idrija pri Bači — Slap (odcep na Sentviško goro) — Dolnja Tribuša — Cerčno — Poljane nad Škofjo Loko — Škofja Loka.
- Most na Soči (Tolmin) — Koritnica — Cerčno.
- Tolmin (Most na Soči) — Koritnica — prehod mimo Črne prsti v Bóhinj.
- Solkan (Gorica) — Šempas — Osek — Ajdovščina — Vipava — Razdrto.
- Vipavska dolina — Branik — Štanjel — Griže — Senožeče.
- Divača — Rodik — Hrpelje — Črni kal.
- Socerb — Črni kal — Loka — Podpeč — Gračišče — Sočerga (Buzet).
- Divača — Škocjan — Rodik — Materija — Obrov — Starod (Šapjane, Trsat).
- Zagorje — Knežak — Prem — Obrov — Golac — (Buzet).
- Postojna — Prestranek — Pivka — Knežak — Trnovo — Ilirska Bistrica — Jelšane — (Trsat).
- Divača (Škocjan) — Košana — Pivka (Parje).
- Gorjansko — Tomaj — Sežana — Divača.
- Tomaj — Štorje — Senožeče.
- Tolmin — dolina Bače — Selška dolina — Škofja Loka.
- Klariči — Ivanji grad — Sveto — Branik — Vipavski križ — Ajdovščina.
- (Oglej) — Miren — Bukovica — Batuje — Ajdovščina — Col — Hrušica — Na lanišču — Gorenji Logatec — Vrhnika — Ljubljana.
- Črni kal — Rožar (Kortina) — Pomjan — Koštabona — Lončan — Sečovlje.
- V Pomjanu zveza čez Šmarje na Gažon in Izolo. Pri Kaštelu verjetno prehod čez Dragonjo.
- Socerb — Osp — Tinjan — Dekani — Koper.
- Valdotra — Ankaran — Koper — Izola — Piran — Portorož — Sečovlje — Dragonja.
- Jelarji — Koper — Gažon — Dvori nad Izolo — Stara vas — Dragonja.
- Divača — Senožeče — Razdrto — Šmihel pod Nanosom — Studeno — Planina — Unec. Razdrto — Hrenovice — Postojna. Razdrto — Prestranek. Predjama — Hrenovice.
- Vrhnika — Bistra — Prevalje pod Krimom — Podpeč — Tomišelj — Ig.
- Tomišelj — Iška Loka — Babna gorica — Ljubljana. Log pri Brezovici — Notranje gorice —

- Podpeč. Ig — Pijava gorica — Spodnja Slivnica — Višnja gora.
- Košana (Pivka) — Parje — Jurišče — Stare ognjenice — Dane — (Cerknica in Stari trg).
- Planina — Unec — Rakek — Cerknica — Stari trg pri Ložu — Šmarata — Babno polje.
- Stari trg pri Ložu — Metulje — Lužarji — Rob — Golo — Ig. Varianta: Cerknica — Velike Bloke — Krvava peč — Golo — Ig.
- Cerknica — Nova vas — Lužarji — Velike Lašče — Korinj — Zagradec.
- Cerknica (Stari trg) — Nova vas — Benete — Ribnica.
- Ljubljana — Pijava gorica — Turjak — Velike Lašče — Ribnica — Kočevje — Mačkovec — Koprivnik — Črnomelj — Kočevje — Črni potok pri Kočevju (Odeč na Vimolj — Banjolo, Kostel in Kolpo) — Mozelj — Remergrunt — Predgrad — Stari trg ob Kolpi.
- Ljubljana — Škofljica — Grosuplje — Mala Račna — Krka — Valična vas — Žužemberk — Dvor — Dolenjske Toplice — Kočevske Poljane — Novi Tabor — Rožanec — Črnomelj — Pusti gradac — Višnja. Črnomelj — Tribučje — Adlešiči. Črnomelj — Gradac — Podzemelj — Metlika.
- Obkolpska cesta: Srednji vrh — Vinica — Podklanec — Preloka — Adlešiči — Griblje — Zemelj — Metlika — Drašiči.
- Novo mesto — Gotna vas — Jugorje — Krupa — Gradac — Črnomelj. Varianta: Gotna vas (Šmihel pri Novem mestu) — Dolenje Lakovnice — Podgrad — Jugorje.
- Ljubljana — Škofljica — Šmarje — Perovo — Peč — Višnja gora — Ivančna gorica (varianta: Šmarje — Grosuplje — Gatina — Višnja gora) — Glogovica — Veliki Gaber — Velika Loka — Trebnje — Poljane pri Mirni peči — Gorenje Karteljevo — Mačkovska gmajna — (odeč v Novo mesto) — Otočec — Bela cerkev — Dobrava pri Škocjanu — Zaloke — Drnovo — Krška vas — (Velike Malence) — Čatež — Ribnica — Bregansko selo — (Sisak).
- Stična — Ivančna gorica — Muljava — Krka. Stična — Vintarjevec (Javorje) — Šmartno pri Litiji — Litija. Trebnje — Dobrnich — Korita — Dobrava — Žužemberk. Poljane pri Mirni peči — Trebelno — Mokronog.
- Poljane pri Mirni peči — Štatenberk — Roje pri Trebelnem — Šmarjeta.
- Trška gora — Šmarješke Toplice — Šmarjeta — Škocjan. Bela cerkev — Golo — Gorenja Stara vas — Orehovica — Mihovo. Dobrava pri Škocjanu — Groblje pri Prekopi — Ostrog — Kostanjevica. Drnovo — Leskovec pri Krškem — Krško.
- Trebnje — Dolenja Nemška vas — Mirna peč — Bršljin — Novo mesto.
- Bela cerkev — Tomažja vas — Dolnja Stara vas — Škocjan — Bučka — Raka — Leskovec pri Krškem (Krško, Drnovo). Drnovo — Veliko Mraševo — Podbočje — Stari grad v Podbočju. Drnovo — Cerklje — Izvir.
- Dolenjske Toplice — Gorenje Gradišče — Vavta vas — Zalag — Groblje — Novo mesto. Varianta: Dolenjske Toplice — Gorenja Straža — Prečna — Bršljin — Novo mesto.
- Novo mesto — Smolenja vas — Ratež — Gorenja Stara vas — Šentjernej — Groblje pri Prekopi — Kostanjevica — Veliko Mraševo — Cerklje — Krška vas — (Velike Malence) — Čatež. Otočec — Ratež — Male Brusnice — Mihovo.
- Podgorjanska cesta: Črmošnjice — Verdun — Hrušica — Gabrje — Mihovo — Pleterje — Kostanjevica — Stari grad v Podbočju — Bušča vas — Stojanski vrh — Velike Malence — Čatež.
- Trebnje — Mirna — Škocjan — Tržišče — Boštanj. Mirna — Volčje njive — Slepšek — Mokronog. Dolenja Nemška vas — Štatenberk — Mirna vas — Šmarjeta. Mokronog — Trebelno — Češnjice pri Trebelnem — Čemše.
- Tržišče — Slančji vrh — Zagrad — Škocjan (Šmarjeta).
- Ljubljana — Sostro — Javor — Prežganje — Vintarjevec — Šmartno pri Litiji — (Litija) — Gradišče pri Litiji — Polšnik — Podkum — Svibno — Radeče. Mirna — Šentrupert — Št. Janž — Radeče.
- Cesta vzdolž desnega brega Save: Radeče — Zgornji Erkenstein — Boštanj — Srednje Pijavško — Gora Svetega Lovrenca (Dunaj) — Leskovec pri Krškem (Drnovo). V sredogorskem svetu med dolino Save in Mirne se nakazuje še nekaj predvsem prazgodovinskih poti.
- Ljubljana — Šentvid — Medvode — Škofja Loka — Žabnica — Stražišče — Kranj — Naklo — Brezje — Mošnje — Radovljica — Bled. Radovljica — Begunje — Žirovnica — Jesenice — Mojstrana — Podkoren.
- Bled — Bohinjska Bela — Nomenj — Lepence — Jereka — Srednja vas v Bohinju — Stara Fužina. Bitnje — Brod — Savica — Sv. Janez.
- Kranj — Naklo — Kovor — Tržič. Kranj — Predoslje — Kokra — Jezersko.
- Ljubljana — Črnuče — Trzin — Mengeš — Duplica — Kamnik. Varianta: Trzin — Domžale — Homec — Kamnik. Ljubljana — Črnuče — Gameljne — Utik — Lahovče — Šenčur — Kranj. Kamnik — Tunjice — Cerklje — Šenčur — Kranj.
- Ljubljana — Črnuče — Domžale — Lukovica — Blagovica — Trojane — Vransko — Gomilsko — Šempeter v Sav. dolini — Žalec — Celje — Škofja vas — Vojnik — Frankolovo — Stranice — Slovenske Konjice — Spodnje Grušovje — Slovenska Bistrica — Pragersko — Ptuj

- Gorišnica — Velika Nedelja — Ormož — Središče ob Dravi.
- Kamnik — Gornji grad — Rečica ob Savinji — Mozirje — Šmartno ob Paki.
- Kamnik — Šmartno v Tuhinju — Motnik — Vransko — Gomilsko.
- Ljubljana — Dolsko — Senožeti — Vernek — Litija. Zveza: Ljubljana — Ihan — Domžale — Kamnik. Domžale — Moravče — Vače — Medija — Strahovlje — Zagorje ob Savi — Trbovlje — Hrastnik — Dol pri Hrastniku — Turje — Šmarjeta — Rimske Toplice. Zveza: Zagorje — Trojane. Zveza: Vače — Litija.
- Celje — Tremerje — Laško — Šmarjeta — Rimske Toplice — Zidani most — Radeče — Sevnica — Blanca — Brestanica — Krško — Brežice — Dobova —.
- Varianta: Celje — Pečovnik — Doblatina — Padež — Ojstro (Laško) — Marija Gradec — Lažiše — Rimske Toplice.
- Radeče — Razbor — Henina — Jurklošter — Planina pri Sevnici — Pilštanj — Kozje — Podsreda — Križe — Zdole — Krško. Sevnica — Vranje — Brezje pri Dovškem (Stranje) — Veliki Kamen — Podsreda. Zveza: Pilštanj — Prelasko; Kozje — Buče — Prelasko.
- (Slovenska Bistrica, Pragersko) — Črešnjevci — Laporje — Poljčane — Spodnji Gabernik — Mestinje — Podčetrtek — Imeno — Prelasko — Bištrica ob Sotli — Orešje na Bizeljskem — Pišece — Zgornja Pohanca — Krško (Brestanica). Zveza: Bištrica ob Sotli — Podsreda. Podčetrtek — Rogatec — Donačka gora.
- Celje — Teharje — Proseniško — Sv. Primož — Šmarje pri Jelšah — Kristan vrh — Sv. Križ — Rogatec. Varianta: Ponikva — Vodenovo — Lemberg pri Šmarju — Cerovec pod Bočem — Donačka gora. Celje — Teharje — Šentjur pri Celju — Grobelno — Šmarje pri Jelšah —.
- Celje — Teharje — Ponikva — Poljčane — Ptuj-ska gora — Lovrenc na Dravskem polju — Ptuj. Zveza: Slovenske Konjice — Žiče — Poljčane. Domnevna zveza: Ptuj — Videm pri Ptuj — Zakl — Žetale — Rogatec — Podčetrtek.
- Sempeter v Savinjski dolini — Polzela — Šmartno ob Paki — Šoštanj — Velenje — Gornji Dolič — Spodnje Dovže — Slovenj Gradec — Sele — Podgora — Kotlje — Podkraj — Zagrad — Prevalje. Zveza: Slovenj Gradec — Št. Janž pri Dravogradu — Dravograd. Gomilsko — Braslovče — Letuš — Mozirje. Stranice — Vitanje — Spodnji Dolič — Gornji Dolič — Slovenj Gradec. Domnevna zveza: Celje — Ostrožno — Zalog — Pernovo — Velenje. Videm pri Ptuj — Lovrenc na Dravskem polju — Pleterje — Stražgonjci — Spodnja Polskava
- Slovenska Bistrica — Velenik — Zgornja Polskava — Fram — Hoče — Razvanje — Maribor — Pekel — Pesnica — Šentilj v Slov. goricah. Zveza: Stražgonjci — Rače — Slivnica pri Mariboru — Hoče — Maribor. Pesnica — Gradiška — Zgornja Kungota — Svečina.
- Maribor — Ruše — Ožbalt — Radlje ob Dravi — Vuzenica — Dravograd — Prevalje (Dravograd — Vič — Libeliče). Varianta: Zgornja Vižinga — Muta — Spodnja Gortina — Trbojnje — Maribor — Kamnica — Bresternica — Bistrica pri Rušah — Spodnja Selnica.
- Ptuj — Starše — Loka — Sv. Miklavž — Maribor.
- Ptuj — Vurberg — Reberca — Dogoše — Maribor. Zveza: Vurberg — Dvorjane — Zgornja Korena — Celestrina — Pernica — Pesnica. (Pekel). Domnevna zveza: Pernica — Jareninski dol — Šentilj v Slovenskih goricah.
- Ptuj — Placar — Gomilci — Trnovska vas — Spodnja Senarska — Obrat — Benedikt v Slov. goricah — Trstenik — Ihova — Lastomerc — Gornja Radgona. Domnevna trasa: Trnovska vas — Cerkvenjak — Očeslavci — Radenci (Radgona). Varianta: Placar — Gomila — Črmlja — Radehova — Spodnji Porčič — Ženjaki — Benedikt v Slov. goricah —.
- Ptuj — Rogoznica — Pacinje — Hlaponci — Savci — Sv. Tomaž pri Ormožu — Zgornji Kamenščak — (Ljutomer) — Križevci pri Ljutomeru — Veržej — Bratonci — Bogojina — Motvarjevci (Prosenjakovci). Varianta: Ptuj — Gabernik — Rotman — Stara gora — Videm — Spodnji Kocjan — Radenci. Domnevne trase: Šentilj v Slov. goricah — Sladki vrh — Podgorje — Črnci — Gornja Radgona. Maribor — Pernica — Lenart v Slov. goricah — Osek — Videm — Križevci pri Ljutomeru — Veržej — Reberca — Zgornja Voličina — Strma gora — Lenart v Slov. goricah — Benedikt v Slov. goricah — (Gornja Radgona).
- Ptuj — Ristovec — Spuhlja — Stojnci — Borl — Zavrč —.

LITERATURA

Gradivo za Arheološka najdišča Slovenije. Publikacija pripravlja SAZU.